

ВИЯВЛЕННЯ МОТИВАЦІЙНОГО КОМПОНЕНТА ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ ФАКУЛЬТЕТІВ ДО МИСТЕЦЬКО-ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

IDENTIFICATION OF MOTIVATIONAL COMPONENT OF PROFESSIONAL READINESS OF STUDENTS OF PEDAGOGICAL FACULTIES FOR ART AND EDUCATIONAL ACTIVITY

Стаття присвячена одній з актуальних проблем підготовки майбутніх учителів початкової школи до мистецько-освітньої діяльності. Зокрема, розкривається методика діагностики мотиваційного компонента професійної готовності студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» до художньо-педагогічної діяльності в середовищі початкової школи. Професійна готовність до мистецько-освітньої діяльності майбутніх учителів початкової школи у межах дослідження тлумачиться як інтегроване утворення особистості, спрямоване на ефективне розв'язання освітніх завдань за допомогою сформованої системи психолого-педагогічних та методико-мистецьких знань, умінь, мотивів і ціннісних ставлень, а також якостей та здібностей педагога, необхідних для ефективного виконання всіх видів мистецько-освітньої діяльності в умовах навчання, виховання і розвитку учнів початкової школи. Найбільш оптимальним вважаємо виокремлення таких основних компонентів означеної готовності: мотиваційного, когнітивного, ціннісно-естетичного, діяльнісно-технологічного, особистісно-рефлексивного.

Мотиваційний компонент – це внутрішня мотивація та емоційно-ціннісне ставлення майбутніх фахівців початкової школи до мистецько-освітньої діяльності. Основна увага зосереджується на розкритті сутності означеної готовності майбутніх фахівців початкової освіти, висвітленні структурних компонентів, критеріїв, показників (професійно-значущі мотиви, педагогічна спрямованість) та рівнів досліджуваного явища. На основі аналізу психолого-педагогічної літератури обґрунтовується методика діагностичного експерименту. Аналіз отриманих результатів дозволив накреслити шляхи вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти в умовах закладу вищої освіти на сучасному етапі.

Ключові слова: професійна готовність до мистецько-освітньої діяльності, вчи-

тели початкової школи, професійно-значущі мотиви, педагогічна спрямованість.

The article is devoted to one of the urgent problems of preparing future elementary school teachers for arts and educational activities. In particular, the method of diagnostics of the motivational component of the professional readiness of students of specialty 013 "Primary education" to art and pedagogical activity in the elementary school environment is revealed. Professional readiness for artistic and educational activities of future elementary school teachers within the framework of the study is interpreted as an integrated personality formation, aimed at the effective solution of educational tasks through the formed system of psychological and pedagogical and methodological-artistic knowledge, skills, motives and values, as well as qualities and abilities of the teacher necessary for the effective performance of all types of arts and educational activities in the conditions of education, education and development of elementary school students. We consider the most optimal to distinguish the following basic components of determined readiness: motivational, cognitive, value-aesthetic, activity-technological, personality-reflexive.

The motivational component is the intrinsic motivation and emotional-value attitude of future primary school professionals to arts and education. The main focus is on revealing the nature of the identified willingness of future specialists in primary education, the coverage of structural components, criteria, indicators (professionally relevant motives, pedagogical orientation) and levels of the phenomenon under study. On the basis of the analysis of the psychological and pedagogical literature, the technique of diagnostic experiment is substantiated. The analysis of the obtained results made it possible to outline ways of improving the professional training of future elementary school teachers in the field of art education in the context of the institution of higher education at the present stage.

Key words: professional readiness for artistic and educational activity, elementary school teachers, professionally significant motives, pedagogical orientation.

УДК 378.147 : 373.67

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.2-29>

Красовська О.О.,

докт. пед. наук,
професор кафедри початкової та дошкільної освіти
Міжнародного економіко-гуманітарного
університету імені академіка
Степана Дем'янчука

Постановка проблеми у загальному вигляді.

В умовах інтеграції України у світовий освітній простір та постійного вдосконалення національної системи вищої освіти значна увага науковців і педагогів-практиків приділяється проблемі формування професійної готовності майбутнього вчителя. Особливої актуальності набуває проблема підготовки вчителів початкової школи, адже їхні професійно-педагогічні якості, знання, вміння, що формуються в умовах навчання у вищій школі, зокрема динамізм, креативність, конструктивність, комунікативність, стимулюватимуть становлення

життєво необхідних якостей особистості молодшого школяра і є підґрунтям подальшого успішного ступеневого шкільного навчання. Саме тому важливим є усвідомлення поняття готовності вчителя до професійно-педагогічної діяльності в суспільстві, що базується на мотивах, знаннях, уміннях, досвіді, моделях поведінки.

За останні роки проведено багато досліджень із проблем формування готовності підростаючого покоління до різних видів діяльності. Процес професійної підготовки майбутніх фахівців має цілісний, системний характер, а його результатом

є готовність студента до професійної діяльності. Вчений В. Андрущенко визначає готовність до діяльності як «результат активного ставлення людини до навколишнього світу з метою перетворення, яка включає мету, засіб, форму самого процесу діяльності» [12, с. 255]. Сучасні вітчизняні психологи С. Максименко та О. Пелех тлумачать готовність до професійної діяльності як цілеспрямоване вираження особистості, що включає її переконання, погляди, ставлення, мотиви, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, вміння, настанови [10, с. 70].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз психолого-педагогічних праць із проблеми готовності до певного виду діяльності вчених О. Безпалько, А. Деркач, М. Дяченка, К. Дурай-Новакової, Ю. Забродіна, Л. Кандибовича, А. Пуні дозволяє визначити структуру та зміст цього явища з позицій різних підходів.

З позиції функціонального підходу, готовність – це стан вибірково-усвідомленої активності, який передуює цілеспрямованій поведінці особистості в суспільстві; психологічна настанова, яка функціонує як вияв загальної активності та уміння мобілізувати себе психічно і фізично. А. Пуні в структурі готовності вирізняє спрямованість мисленнєвих процесів, спостережливість, уяву, емоції, увагу, саморегуляцію [13]. Ю. Забродін класифікує різні види готовності: операційний, мотиваційний, функціональний. Операційний різновид готовності спрямовує на організацію та вироблення напрямів професійної діяльності; мотиваційний – сукупність особистісних цінностей і переваг, що перетворюється на систему професійних інтересів; функціональний – розвиток психічних процесів людини у процесі професійної діяльності [7].

Відповідно до особистісно орієнтованого підходу, Л. Кандибович та М. Дяченко тлумачать «готовність як вирішальну умову швидкої адаптації до умов праці, подальшого професійного вдосконалення і підвищення кваліфікації» [6, с. 337]. Готовність до професійної діяльності дослідниками представлено як сукупність компонентів: мотиваційного – інтересу та позитивного ставлення до обраної майбутньої професії та процесу підготовки; орієнтаційного – сформованих знань та уявлень стосовно специфіки та умов майбутньої професійної діяльності, прагнення досконалості; операційного – оволодіння способами і методами професійної діяльності; вольового – саморегуляції власної професійної діяльності; рефлексивного – самооцінки професійно-практичної діяльності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Предметом нашого дослідження є визначення та діагностика мотиваційного компонента професійної готовності майбутнього вчителя початкової школи до мистецько-освітньої діяльності. Професійна готовність до мистецько-освітньої діяль-

ності майбутніх учителів початкової школи у межах дослідження тлумачиться як інтегроване утворення особистості, спрямоване на ефективне розв'язання освітніх завдань за допомогою сформованої системи психолого-педагогічних та методико-мистецьких знань, умінь, мотивів і ціннісних ставлень, а також якостей та здібностей педагога, необхідних для ефективного виконання всіх видів мистецько-освітньої діяльності в умовах навчання, виховання і розвитку учнів початкової школи. Найбільш оптимальним вважаємо виокремлення таких основних компонентів означеної готовності: мотиваційного, когнітивного, ціннісно-естетичного, діяльнісно-технологічного, особистісно-рефлексивного.

Мотиваційний компонент – це внутрішня мотивація та емоційно-ціннісне ставлення майбутніх фахівців початкової школи до мистецько-освітньої діяльності. Українські вчені І. Зязюн, Г. Сагач [9] рушійною спонукою діяльності вчителя визначають мотив. Особистісну значущість конкретних мотивів досліджують на підставі аналізу сформульованих педагогом завдань власної мистецько-освітньої діяльності, його дій щодо реалізації цих завдань, а також аналізу змін у його мотиваційній сфері, самооцінок, ставлення до своєї професійної діяльності. Серед найважливіших чинників професійної орієнтації вказано на такі: інтерес до майбутньої педагогічної діяльності, усвідомлення педагогічних та художньо-мистецьких здібностей, інтерес до мистецької освітньої галузі та бажання її вивчати, уявлення про суспільну значущість педагогічної праці, естетичного виховання та розвитку дітей [9, с. 28].

Проте невирішеною залишається проблема діагностики мотиваційної готовності вчителя початкової школи до мистецько-освітньої діяльності. Мотиваційна готовність, сприйнятливість до педагогічних нововведень є важливою якістю вчителя початкової школи, оскільки лише адекватна меті мистецько-освітньої діяльності мотивація забезпечує саморозкриття особистості педагога. Провідним мотивом мистецько-освітньої діяльності є пізнавальний інтерес до цінностей художньої культури і бажання їхнього прищеплення підростаючим поколінням. Пізнавальні інтереси педагога в полі мистецько-освітньої діяльності, орієнтованого на застосування інноваційних технологій, концентруються навколо потреби осмислення власного художньо-творчого досвіду, ступеня ефективності мистецько-освітньої діяльності, формування позитивного ставлення щодо інноваційних змін у системі освіти, використанні нових знань та умінь у власній практичній діяльності.

Мета статті – діагностика мотиваційного компонента готовності майбутнього вчителя початкової школи до мистецько-освітньої діяльності в умовах професійної підготовки в закладі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Однією з умов сформованості професійної готовності майбутніх учителів початкової школи до мистецько-освітньої діяльності є наявність професійно-педагогічних мотивів та спрямованості у певній галузі діяльності. Вченою-психологом Є. Борисовою визначається, що спрямованість особистості – це система спонукань і ціннісних орієнтацій, яка визначає вибіркове ставлення та активну поведінку людини, тобто спрямованість – це стійка система мотивів, які орієнтують життєдіяльність особистості [3].

Феномен професійно-педагогічної спрямованості вивчали психологи Л. Захарова [8], Є. Науменко [11], П. Фастовець [14]. Вони її тлумачать як «систему особистісних якостей, які визначають стійке, усвідомлене, активно-дійове ставлення до педагогічної праці» [11, с. 8], як «професійно значущу якість особистості вчителя, основним моти-

вом якої є спрямованість учителя на розвиток особистості учня (гуманістичний мотив) і яка залежить від характеру провідного мотиву в структурі мотивації вчителя» [14, с. 10].

На основі аналізу соціально-педагогічних джерел, власного досвіду наукової та викладацької роботи, результатів досліджень, проведених автором на базі закладів вищої освіти, було виокремлено критерії і показники мотиваційної готовності студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» до мистецько-освітньої діяльності (табл. 1).

Опис критеріїв, рівнів та показників мотиваційної готовності майбутніх учителів початкової школи до мистецько-освітньої діяльності представлено в таблиці 2.

У контексті мотиваційної готовності майбутніх учителів до мистецько-освітньої діяльності нами вивчено їхню спрямованість за методикою,

Таблиця 1

Аналіз мотиваційної готовності майбутнього вчителя початкової школи до мистецько-освітньої діяльності

Компоненти	Критерії	Показники	Ознаки виявлення
Мотиваційний	Мотиваційний	Спрямованість	Спрямованість на професійно-педагогічну діяльність в умовах освітнього середовища початкової школи та усвідомлення високого соціального значення педагогічної професії. Орієнтованість на ціннісне засвоєння знань із психолого-педагогічних та методико-мистецьких дисциплін та самовдосконалення в практичній діяльності під час навчання молодших школярів предметів «Мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Музика».
		Мотивація	Здатність та спонукання себе та оточення до ефективної реалізації цілей і функцій мистецької освіти у професійно-педагогічній діяльності, яка включає систему мотивів, цінностей, бажань, зацікавленість у роботі, позитивне ставлення до навчання молодших школярів предметів «Мистецтво», «Образотворче мистецтво», «Музика».

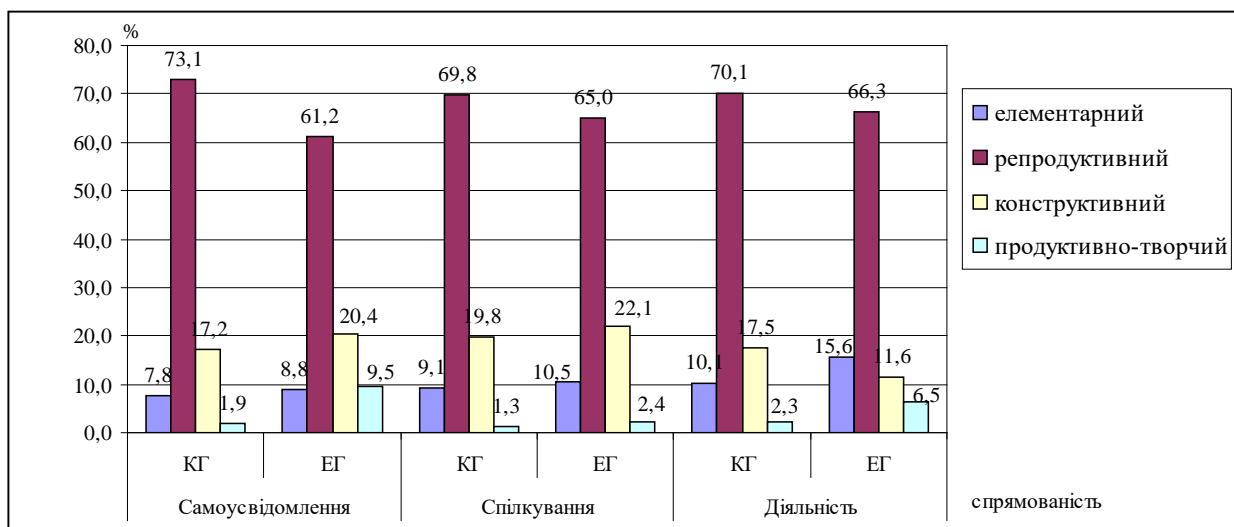

Рис. 1. Розподіл студентів КГ та ЕГ за спрямованістю на мистецько-освітню діяльність

розробленою Б. Бассом та адаптованою нами стосовно предмету дослідження, яка дає можливість визначити сферу спрямованості особистості, а саме спрямованість на самоусвідомлення себе як суб'єкта професійно-педагогічної діяльності в середовищі початкової школи; спрямованість на педагогічне спілкування та діяльність з учнями 1–4 класів у галузі мистецької освіти. Отримані дані розміщено у таблиці 3 та на рис. 1.

Аналіз даних таблиці 3 засвідчує, що репродуктивний рівень орієнтованості на самоусвідомлення себе у професії зафіксовано у більшій кількості респондентів – 73,1% у КГ та 61,2% у ЕГ; приблизно стільки ж виявили рівень орієнтованості на спілкування (69,8% у КГ та 65% у ЕГ) та діяльність (70,1% у КГ та 66,3% у ЕГ).

Як показують результати діагностування, лише незначна частка майбутніх педагогів початкових класів виявили достатній рівень спрямованості на педагогічну діяльність, високий рівень та прагнення якісного виконання професійних завдань, орієнтацію на педагогічну співпрацю, здатність відстоювати власну думку заради досягнення мети мистецько-освітньої діяльності.

Наступною сходинкою дослідження стало вивчення та виявлення рівнів мотиваційної готовності майбутніх учителів початкової школи до мистецько-освітньої діяльності. Для виявлення їхньої мотивації ми використали адаптований варіант методики Т. Елерса. Узагальнені результати подано у таблиці 4 та на рис. 2.

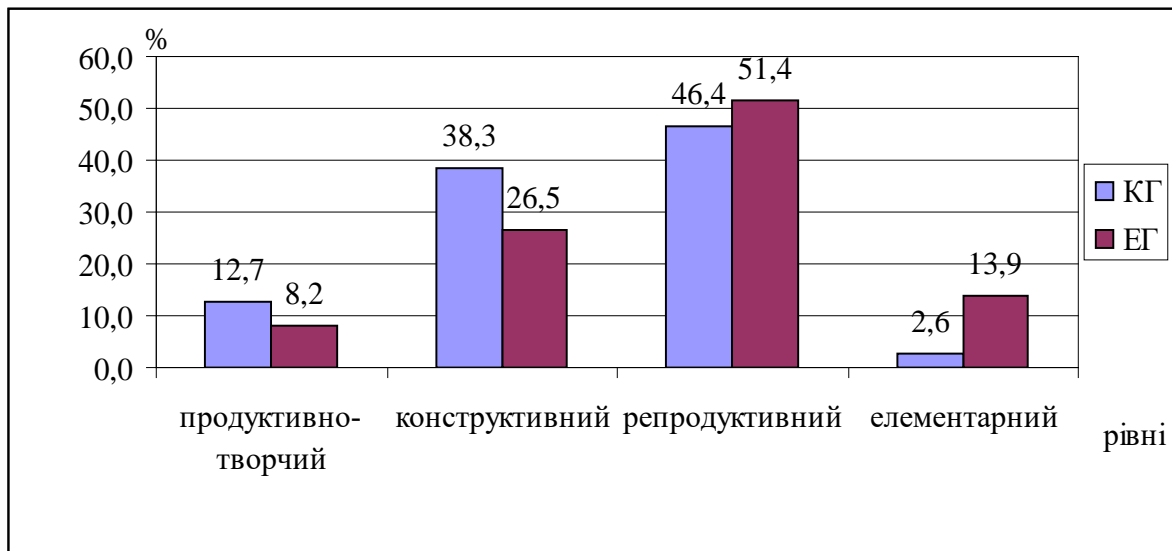

Рис 2. Розподіл студентів КГ та ЕГ за рівнями мотивації до здійснення мистецько-освітньої діяльності

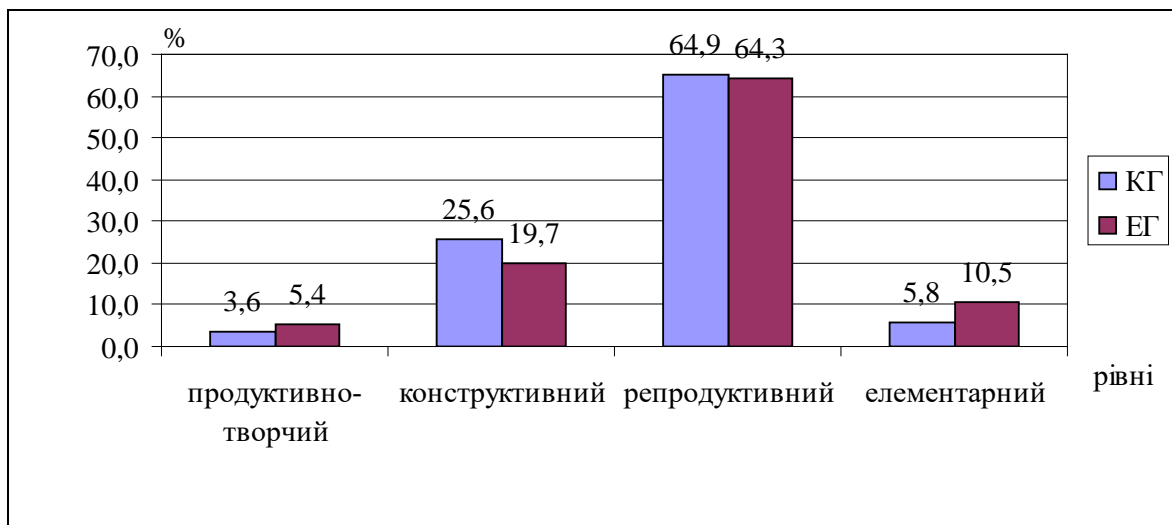

Рис 3. Розподіл студентів КГ та ЕГ за рівнями мотиваційного компонента готовності до мистецько-освітньої діяльності

Отримані дані дозволяють стверджувати, що в цілому серед респондентів переважають студенти з репродуктивним та конструктивним рівнем мотивації до мистецько-освітньої діяльності. За такої мотивації особистість упевнена в собі, зосереджена на необхідних різновидах мистецько-освітньої діяльності, має сформовані художньо-мистецькі інтереси, орієнтується на

культурно-мистецькі цінності, наполеглива в досягненні мети педагогічної діяльності. Проте виявлені певні відмінності між студентами КГ та ЕГ з елементарним рівнем мотивації. Так, у КГ виявлено 2,6% студентів, які не мають інтересу до мистецько-освітньої діяльності, пасивні у власних проявах активності в педагогічній праці, а в ЕГ таких студентів значно більше (13,9%).

Таблиця 2

Рівні вияву професійної готовності майбутніх учителів початкової школи до мистецько-освітньої діяльності

РІВНІ РОЗВИТКУ, КРИТЕРІЇ ТА ПОКАЗНИКИ			
Продуктивно-творчий рівень	Конструктивний рівень	Репродуктивний рівень	Елементарний рівень
Готовність реалізується на креативному рівні	Готовність характеризується варіативністю	Готовність реалізується на рівні відтворення	Готовність реалізується на найнижчому рівні
МОТИВАЦІЙНИЙ КРИТЕРІЙ			
спрямованість			
Виразна спрямованість на професійно-педагогічну діяльність в умовах освітнього середовища початкової школи у галузі мистецької освіти, орієнтованість на реалізацію цінностей і надбань художньої культури.	Помірно виразна спрямованість на професійно-педагогічну діяльність в умовах освітнього середовища початкової школи у галузі мистецької освіти, орієнтованість на реалізацію цінностей і надбань художньої культури.	Недостатньо виразна спрямованість на професійно-педагогічну діяльність в умовах освітнього середовища початкової школи у галузі мистецької освіти, слабка усвідомленість надбань художньої культури.	Відсутність спрямованості на професійно-педагогічну діяльність в умовах освітнього середовища початкової школи у галузі мистецької освіти, неусвідомленість значення цінностей і надбань художньої культури.
мотивація			
Стиька мотивація досягнення успіху у професійно-педагогічній діяльності, сформованість особистісно-професійних якостей педагога початкової школи, інтерес до мистецької освіти, володіння цінностями художньої культури.	Частково виражена мотивація та сформованість особистісно-професійних якостей педагога початкової школи, епізодичний інтерес до явищ мистецької освіти.	Недостатньо виражена мотивація, особистісно-професійні якості педагога початкової школи на шляху формування, знижений інтерес до явищ мистецької освіти.	Відсутність мотивації, несформованість особистісно-професійних якостей педагога початкової школи, незацікавленість цінностями художньої культури.

Таблиця 3

Розподіл студентів КГ та ЕГ за спрямованістю на професійно-педагогічну мистецько-освітню діяльність

Рівні	Самоусвідомлення				Спілкування				Діяльність			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
елементарний	24	7,8	26	8,8	28	9,1	31	10,5	31	10,1	46	15,6
репродуктивний	225	73,1	180	61,2	215	69,8	191	65	216	70,1	195	66,3
конструктивний	53	17,2	60	20,4	61	19,8	65	22,1	54	17,5	34	11,6
продуктивно-творчий	6	1,9	28	9,5	4	1,3	7	2,4	7	2,3	19	6,5

Таблиця 4

Розподіл студентів КГ та ЕГ за рівнями мотивації до здійснення мистецько-освітньої діяльності

Рівні	КГ (n=308)		ЕГ (m=294)	
	f	%	f	%
продуктивно-творчий	39	12,7	24	8,2
конструктивний	118	38,3	78	26,5
репродуктивний	143	46,4	151	51,4
елементарний	8	2,6	41	13,9

Розподіл студентів КГ та ЕГ за рівнями мотиваційного компонента готовності до мистецько-освітньої діяльності

Рівні	КГ (n=308)		ЕГ (m=294)	
	f	%	f	%
продуктивно-творчий	11	3,6	16	5,4
конструктивний	79	25,6	58	19,7
репродуктивний	200	64,9	189	64,3
елементарний	18	5,8	31	10,5

Можемо констатувати той факт, що студенти педагогічних факультетів у цілому виявляють оптимальний рівень мотивації до мистецько-освітньої діяльності, проте певна частка мала труднощі через слабку її виявленість. Через це доцільним є внесення коректив у змістову та процесуальну складову частину професійної підготовки. Середні показники мотиваційної готовності студентів КГ та ЕГ до мистецько-освітньої діяльності відповідно до виокремлених діагностичних методик представлено в таблиці 5 та на рис 3.

Висновки. Отже, за результатами проведеної діагностики рівня сформованості мотиваційного компонента професійної готовності майбутніх учителів початкової школи до мистецько-освітньої діяльності можемо зробити висновки:

– традиційні підходи до професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи до мистецько-освітньої діяльності не впливають на підвищення рівня сформованості спрямованості особистості фахівця та її мотивації, а отже, і на формування професійної готовності до означеного виду діяльності в умовах початкової освіти, а це зумовлює потребу оновлення змісту, форм і технологій освітнього процесу.

– доцільним є внесення коректив у змістову та процесуальну складову частину професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи в галузі мистецької освіти з метою оптимізації мотивації студентів до мистецько-освітньої діяльності.

Запропонований підхід дозволить підвищити рівень мотивації студентів до професійної підготовки в галузі мистецької освіти, а отже, й рівень готовності до мистецько-освітньої діяльності в умовах початкової школи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрущенко В.П. Національна доктрина розвитку освіти: потреба, принципи, пріоритети. Донецьк : ТОВ «Либідь», 2001. 372 с.
2. Безпалько О.В. Формування готовності студентів педвузу до проектування організаційних форм виховної діяльності : дис. ... к. пед. н. Київ, 1998. 190 с.
3. Борисова Е.В., Логинова Г.П. Индивидуальность и профессия. Москва : Знание, 1991. 80 с.
4. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала. Москва : МОДЭК, 2004. 752 с.
5. Дурай-Новакова К.М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : автореф. дис. ... д-ра пед. наук. Москва, 1983. 32 с.
6. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Психология высшей школы. Минск, 1981. 383 с.
7. Забродин Ю.М. Очерки теории психологической регуляции поведения. Москва : Магистр, 1997. 208 с.
8. Захарова І.Г. Інформаційні технології в освіті : навч. посібник. Москва : Видав. Центр «Академія», 2003. 192 с.
9. Зязюн І.А., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії : навчальний посібник. Київ : Українсько-Фінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. 302 с.
10. Максименко С.Д., Пелех О.М. Фахівця потрібно моделювати. *Рідна школа*. 1994. № 3–4. С. 68–72.
11. Науменко Е.А. Формирование профессионально-педагогической направленности личности. Москва, 1987. 22 с.
12. Практическая психодиагностика. Методики и тесты : учебное пособие / ред.-сост. Д.Я. Райгородский. Самара : «БАХРАХ-М», 2002. 672 с.
13. Пуни А.Ц. Психологическая подготовка. Москва : ФИС, 1969. 88 с.
14. Фастовец П.В. Формирование профессионально-педагогической направленности личности учителя. Москва, 1997. 20 с.